РУДЬ Н.П., ЖАРОЇД Ю. А.
(*Гуманітарний ін-т Національного авіаційного ун-ту*)

ФУНКЦІЇ КОЛОРОНІМІВ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Визначення системних зв'язків між фразеологічними одиницями(ФО), до складу яких входять колороніми, дає змогу виявити семантичні можливості даних лексем. Враховуючи природу фразеологізмів, до складу яких входить назва кольору, а також психолого-педагогічні особливості їх вивчення, можна досягти досить високої ефективності засвоєння матеріалу з даної теми.

ФО утворюються в мовленні і відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей; люди в свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, в тому числі ознак за кольором. Отже, цілком закономірно, що у деяких фразеологізмах, які увиразнюють, емоційно забарвлюють образність в мовленні, саме колір є складовою частиною. Колір допомагає створити яскраві зорові образи з сухих абстракцій, що робить мовлення барвистим, соковитим та емоційно насиченим. Оскільки ФО є мовною універсалією, то можна припустити, що в будь-якій мові існують фраземи, до складу яких входять назви кольорів, адже фразеологізми відображають реалії життя.

Безсумнівно, для кожної мови буде різним психологічне тлумачення кольорів, яке дасться взнаки при перекладі ФО. Розбіжності у сприйманні певним народом довкілля вплинуть на кількість фразем з одним і тим самим кольором у різних мовах.

Феномен кольору цікавив людство з давніх-давен. Люди намагалися пояснити це явище, зясувати його дію на мозок і психіку.

Ґрунтовно колір як фізичне явище описав І.Ньютон. Саме він виділив у спектрі 7 основних кольорів, виміряв довжину різних світлових хвиль, які і викликають кольорові відчуття. Однак говорити про колір як щось визначене не можна, це зумовлено неоднаковим сприйманням даного явища різними людьми. Великим кроком в області кольорознавства стало вчення Й.В.Ґете про колір. Ось як він пояснює природу кольору: “кольори діяння світла, діяння і страждання. В цьому розумінні ми можемо чекати від них розкриття природи світла. Кольори і світло стоять, правда, в самому точному взаємовідношенні один з одним. Колір є закономірною природою по відношенню до відчуття зору”. Німецький філософ піддає критиці певні положення ньютонівської теорії; і “хоча критика законів, відкритих Ньютоном, базувалась у Ґете не на фізичній основі і в цьому розумінні була позбавлена наукової доведеності, вивчення звязку “світло-колір-емоція” було великим його досягненням". Вивченням фізичних якостей спектральних кольорів займається кольорознавство. А вивчення психологічного впливу певних сполучень кольорів кольорових гармоній - складає предмет естетики кольору.

Нас цікавить сприйняття кольору різними народами та психологічне його трактування. Адже ми розглядаємо вплив тих чи інших характеристик кольору на утворення мовних одиниць. Багатство барв навколишнього світу своєрідно відображається в мові.

Будучи компонентом фразеологізму, колоронім може виконувати наступні функції: номінативну, смислоутворювальну, смислорозрізрювальну, атрибутивну.

Розглянемо кольори. Характерною особливістю чорного кольору є те, що для всіх народів він символізує погане: скорбота, меланхолія, приниження, руйнування: as black as a raven, as black as a sloe, as black as coal, as black as ebony, as black as ink, as black as jet, as black as soot, as black as ace of spades. В чорному кольорі є завершеність. Чорний - “верхівка” темноти агресивна наполегливість, протест проти своєї долі, абсолютна відмова. Як правило, чорний колір викликає страх.

Повною протилежністю чорного кольору є білий. У словян білий походить від світла та вогню. Білизна символ краси, любові На заході цей колір означає святість, чистоту, відвертість, спокій, тріумф духа над плоттю: as white as a ghost, as white as a sheet, as white as ashes, as white as death, as white as marble (блідий як полотно); as white as a lily, as white as chalk, as white as driven snow. Такий зворот як to show the white feather (злякатися, виявити молодушність) повязаний з таким видовищем, як бій півнів. Якщо в хвості у курча (півника) було біле перо, це свідчило про погану породу. Незвичайне походження має фразеологізм white elephant (обтяжливе майно; подарунок, якого важко позбутися). Король Сіаму, щоб розорити когось зі своїх підданих, дарував йому священного білого слона, утримання якого коштувало дуже дорого. Фразеологічний зворот to stand in a white sheet (каятися, визнавати прилюдно свої помилки) первісно вживався стосовно повій та перелюбників. Під час прилюдного каяття особа одягала білі одежі. Існують і такі ФО, де назва кольору виступає як прислівник: to lie whitely. В даному випадку лексема на позначення кольору означає “невинно”.

Червоний, поряд із синім та зеленим, з точки зору фізики, - основний колір світла . До цих трьох додається ще жовтий. Колір вогню, або ж червоний, діє на людину збудливо, хвилююче. Деяких він просто дратує. Однак в більшості випадків люди добре ставляться до червоного кольору: as red as a cherry та as red as a rose (рум'яний, кров з молоком); like a red rag to a bull та to act as a red rag acts upon a bull (сильно дратувати, виводити з себе); not to care a red cent та not to give a red cent (ставитися цілком байдуже, зовсім не цінувати). Фразеологізм the red carpet (особливо гарне ставлення) повязаний з червоним килимом, який розстеляли перед королівською особою, чи поважним гостем під час офіційних візитів. З банківськими справами повязаний фразеологізм in the red (бути в боргу). Коли особа бере з банку суму грошей, що перевищує суму на її поточному рахунку, цифри друкуються червоним. В розмовній англійській мові зустрічається ФО paint me pink if (щоб мене лиха година побила), що по суті означає прокльон. Українське прокляття “щоб побила руда глина” в своїй структурі містить колоронім “рудий”. Можна спостерегти певну спільність між рожевим та рудим кольорами.

В англійській мові з колоронімом purple існує декілька фразеологізмів-метафор. Один з них – a purple patch (краще місце в літературному творі). В ньому значення компонета на позначення кольору в деякій мірі можна ототожнити з сакральним тлумаченням, що означає духовне начало, найвищий ступінь пізнання. До таких фразем, як to wear the purple (належати до королівської сім’ї) та to marry into the purple (взяти шлюб з членом королівської сім’ї) назва кольору увійшла в переносному значнні (purple – королівський пурпур, влада монарха). Як видно, при утворенні семантики ФО, до уваги береться як психологічне тлумачення фіолетового кольору, так і одне з переносних значень.

Синій колір повязаний з фізичною потребою в спокої і з психологічною потребою в задоволеності. Ніщо так не заспокоює і не охолоджує, як гама синьо-блакитних тонів . Споглядання синього кольору може сприяти сну. Фразеологізм «blue stocking» означає (вчена жінка, педантка) Серед фразеологічних синонімів слід зазначити наступні: bit of blue sky, blue bore (промінь надії, перспектива на покращення). З дуже рідким природнім явищем повязаний фразеологізм once in a blue moon (коли-не-коли, вряди-годи). За певних умов як сонце, так і місяць мають темно-синій колір.

Протиріччя в психологічному тлумаченні містить у собі жовтий колір. З одного боку, - колір сонця та сонячного проміння, колір весняних кульбабок, надії. Він сприймається як світлий, яскравий, збуджуючий, а тому зігріваючий . З жовтим повязаний стан розкутості, зміни і стану розвитку. Він виражає основну психологічну

потребу розкриття надії в душі однак, з іншого боку, жовтий буває нав'язливим і зухвало неспокійним. В англійській мові існує певна кількість фразеологічних варіантів і з лексемою yellow. Це переважно фразеологізми-порівняння: as yellow as a crow's foot, as yellow as a guinea, as yellow as a kite's claw, as yellow as corn, as yellow as gold (жовтий, як лимон; золотистий). У європейців жовтий завжди вважався кольором зради. Існувала думка, що у тих, хто заздрить та ревнує, відбувається розлиття жовчі, а тому жовтіє шкіра та білки очей. Взагалі у західній традиції жовтий означає ревнощі, інтелект, інтуїцію, славу, багатство, розкіш.

Що стосується фразеологічних метафор з лексемою коричневий (brown), то до їх складу даний колоронім входить з різними значеннями. В таких ФО, як brown bread (хліб з непросіяної муки) та brown ware (череп'яний посуд), компонент brown має своє первинне значення "коричневий".

Лексема grey у висловах as grey as a bats wing (сірий, як миша), as grey as lead (сірий, як свинець) має своє перше словникове значення "сірий", але порівнювальні лексеми (bats wing та lead) надають цим фраземам різних змістових відтінків. Колоронім сірий (grey) в первинному значенні, увійшов до складу таких ФО, як grey matter (сіра речовина головного мозку; розум), grey of the dawn (досвітня, передсвітанкова імла), all cats are grey in the dark (вночі всі коти бурі). Завдяки кольоровій ознаці, значення фразеологізмів є мотивованим. А ось у такій фраземі як the grey mare is the better horse (дружина верховодить) мотивація відсутня.

Зелений (green) нагадує нам про юність, цвітіння, надію та радість Зелений трактується як символ весни, тріумф життя, природи, молодість, веселість, процвітання. Зелений нагадує нам про юність, цвітіння, надію та радість. Незмінним компонентом є лексема green у складі наступних фразеологічних варіантів: as green as a gooseberry, as green as grass (недосвідчений, зелений); green hand, green horn (новак, людина без досвіду); green finger, green thumb (садівницьке мистецтво); green goods, green meat, green stuff (овочі, зелень). Будучи загальноприйнятим символом у світлофорі, зелене світло увійшло до складу ФО to give a green light (розвязати руки, дати свободу дій). В англійській мові на позначення заздрості вживається зелений колір: green with envy (мучений заздрістю), to look through green glasses (заздрити), green-eyed monster (заздрість). В українській мові зустрічаємо вираз "заздрість з жовтими очима, мов жовтки".

Вживання назв кольорів у складі полісемічних, омонімічних та паронімічних ФО дає підстави стверджувати, що дані лексеми, як компоненти фразеологічних висловів, створюють основу для метафоричного перенесення семантики і є смислоутворювальними елементами. Фразеологізми є справжньою оздобою мови, одним з невичерпних джерел створення образності. ФО це носії життєвого досвіду нації, що яскраво відображають спостереження над навколишнім світом. Це безпосередньо зумовлює особливості вживання фразем у мовленні. Частотність використання сталих висловів прямо залежить від віку людини та від її життєвого досвіду. Дитина, наприклад, сприймає фразеологізми буквально. Причиною цьому є різниця в типі мислення дорослого та дитини. Мислення, як "психологічний процес пізнання, що повязаний з відкриттям субєктивно нового знання", має звязки також із мовою та мовленням . Діти оволодівають мовленням поступово, тому і засвоєння знань, накопичених у процесі розвитку нації, вимагає від них великих зусиль мислення.

Вживаються ФО, як правило, в розмовній мові та мають ситуативний характер. Мовна ситуація, в якій були вжиті ідоми, запамятовується яскраво і надовго, бо в запамятовуванні бере участь емоційна память, яка до певної міри може бути сильнішою за інші види. При сприйнятті на слух того чи іншого фразеологізму у слухача одразу виникають позитивні або негативні оцінки почутого, що

безпосередньо впливає на його почуття. У запамятовуванні бере участь і образна память, бо ФО створюють в уяві не прості образи, які виникають при сприйманні слів, а жваві та яскраві, що зумовлено природою фразеологізмів.

Сталий вислів, влучно вжитий у мовленні за певних обставин, може виникнути в свідомості, коли людина потрапляє в аналогічну ситуацію. Неабияку роль у даному випадку для запамятовування відіграє емоційна асоціація. В процесі використання у мовленні окреме місце можна відвести ФО, до складу яких входить назва кольору. Такі ідіоми мають особливе психологічне значення, адже сприймання кольору повязане із зоровими відчуттями, вивчення фразеологізмів із колоронімами створює підґрунття для розвитку уяви. Образ, який породжує фраза з назвою кольору, дуже легко уявити. А здібність щось зороо уявляти позитивно впливає на запамятовування. Отже, такі вислови розвивають і память. Не можна переоцінити процес мислення в ході навчання, в якому матеріалом для розвязання завдань є образи; ними знову-таки можуть слугувати ФО з колоронімами. Вони є засобами образного змалювання явищ навколишньої дійсності, одночасно збагачуючи інтелект та духовний світ людини.

Дослідивши колороніми, можна зробити наступні висновки:

1. При утворенні фразеологічних варіантів та синонімів лексеми на позначення кольору можуть взаємозамінятися в певному фразеологічному контексті, виступаючи, таким чином, як синоніми.

2. В момент утворення фразеологізму, колоронім входить до його складу у своєму первинному значенні або, рідше, набуває такого семантичного відтінку, який приписують значенню самого кольору.

3. Певний відсоток становлять фразеологізми, до складу яких лексеми на позначення кольору увійшли в прямому значенні. В деяких інших випадках психологічне тлумачення кольору було основним при утворенні значення фразеологізму.

Література

Авксентьєв Л.Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування // Мовознавство.- 1987; *Даниель* С.М. Искусство видеть: о творчески способностях восприятия, о языке линий и красок. - Л., 1990; *Демський* М.Т. Системні зв'язки у сфері фраземіки // Мовознавство - 1991. - №2 ; *Єрченко* П.Г. Класифікація фразеологічних одиниць // Іноземна філологія. - 1994. - Вип. 4; . *Кочерган* М.П. Загальне мовознавство: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти. - К., 1999; *The New Book of Popular Science*.- Danbury, Connecticut, 1996-Vol.3; *The World Book Encyclopedia*. - Chicago, London, Sydney, Toronto, 1994 - Vol.4; *Webster's New Twentieth Century Dictionary of the English Language*. Unabridged. - New-York, 1993.

СЕНИК О. Я.
(Національний університет „Львівська політехніка”)

ВИЗНАЧЕННЯ ЗБІРНИХ ІМЕННИКІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Поняття збірності відображає якості та взаємозв’язки ряду однорідних предметів, що мисляться як єдине ціле, але разом з тим не втратили своєї індивідуальності. Воно є результатом пізнання об’єктивної дійсності і бере участь у побудові мовної картини світу, оскільки має свої засоби мовної реалізації. Основним